

УДК 378.091.12:005.963"364"

DOI: [https://doi.org/10.33272/2522-9729-2023-5\(212\)-54-62](https://doi.org/10.33272/2522-9729-2023-5(212)-54-62)

Лучанінова Ольга Петрівна,

докторка педагогічних наук, професорка,
професорка кафедри інженерної педагогіки,
Український державний університет науки і технологій
ННІ «Інститут промислових та бізнес технологій», Дніпро, Україна

Olha Luchaninova,

Doctor of Pedagogical Sciences, Professor,
Professor of the Department of Engineering Pedagogy,
Ukrainian State University of Science and Technology
Scientific Institute «Institute of Industrial and Business Technologies», Dnipro, Ukraine

E-mail: 2017olgapetrovna@gmail.com

ORCID iD <https://orcid.org/0000-0001-8336-9273>

ТРАНСДИСЦИПЛІНАРНИЙ ПІДХІД ДО ПІДВИЩЕННЯ КВАЛІФІКАЦІЇ ВИКЛАДАЧІВ ВИЩОЇ ШКОЛИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ І ПОВОЄННОГО ПЕРІОДУ

A Освіта – неперервний процес, де людина найшвидше адаптується. Викладач переосмислює свою роль в освітньому процесі й готовність до якісних змін. Традиційне підвищення кваліфікації викладача вищої школи сьогодні переосмислюється. Автор намагається розкрити важливість трансдисциплінарного підходу до підвищення кваліфікації викладача. Маючи професійну діяльність як базис, викладач розуміє, що в умовах поточної реальності – війна, зруйновані заклади, онлайн-освіта – треба постійно змінюватися й відповідати соціальному замовленню суспільства і вимогам до підготовки студента. Треба зазначити, що в умовах воєнного стану існують умови життєдіяльності освітнього простору закладів вищої освіти – цифровізація, змішане навчання, особливості онлайн-комунікації учасників освітнього процесу. Ці умови одночасно є елементами адаптації викладача до зовнішніх і внутрішніх змін.

Цікавою формою підвищення кваліфікації для викладачів є нові формати проведення круглих столів, наукових фестивалів, форумів, традиційних конференцій, літніх шкіл із міжнародною участю тощо. Трансдисциплінарний підхід дозволяє викладачам комбінувати дисципліни, набувати додаткові знання та навички для розширення своїх фахових можливостей і кар'єрного зростання. Мета статті: охарактеризувати трансдисциплінарний підхід до підвищення кваліфікації викладача та роль цього процесу в умовах воєнного стану та повоєнний період; розкрити самоосвіту викладача вищої школи як індивідуальну форму підвищення його кваліфікації (участь у форумах); уточнити поняття «самоосвіта викладача» через трансдисциплінарний підхід.

У статті використано аналіз, синтез науково-педагогічної літератури з теми дослідження; вивчалися нормативні документи щодо підвищення кваліфікації науково-педагогічних працівників нової середньої та вищої шкіл; узагальнено висновки. Теоретичне значення – уточнено низку понять до теми. Індивідуальна форма самоосвіти викладача є синтезом знань і вмінь його освітньо-культурного і професійного рівнів, взаємодоповнюваність і розвиток духовної та професійної культури викладача, спрямований на професійну й культурну самореалізацію його особистості, оптимальне виявлення потенційних творчих сил. Викладач має бути завжди в неперервному самопізнанні, самовдосконаленні. Автор наводить приклад такої індивідуальної форми як участь у роботі форумів. Практичне значення – опис роботи форумів, які сприяють підвищенню кваліфікації викладача як професіонала й особистості. Прагнення викладача до самоосвіти є частиною хьюмагогіки, філософією якої є вміння навчатися потрібному, що відповідає потребам особистості і суспільства.

Ключові слова: трансдисциплінарний підхід; підвищення кваліфікації; самоосвіта викладача; воєнний стан; форум

Transdisciplinary approach to advanced training of higher education teachers in martial law and the postwar period

S Education is a continuous process where a person adapts most quickly. The teacher rethinks his/her role in the educational process and readiness for qualitative changes, first of all, in himself/herself. Traditional professional development of higher education teachers is being rethought today. The author reveals the importance of a transdisciplinary approach to teacher training. Having a professional activity as a basis, the teacher understands that in the current reality - war, destroyed institutions, online education – it is necessary to constantly change and meet the social order of society and the requirements for student training. Note that under martial law, there are conditions for the functioning of the educational space of higher education institutions – digitalization, blended learning, and the peculiarities of online communication between participants in the educational process. These conditions are simultaneously elements of the teacher adaptation to external and internal changes.

New formats of roundtables, scientific festivals, forums, traditional conferences, and summer schools with international participation are an interesting form of professional development for teachers. The transdisciplinary approach allows teachers to combine disciplines, acquire additional knowledge and skills to expand their professional capabilities and career growth.

The purpose The problem of teacher training in martial law and the postwar period requires a qualitatively new vision, organization, and approach. To substantiate the transdisciplinary approach to teacher training and the role of this process in martial law and the postwar period; to reveal the self-education of a higher education teacher as an individual form of professional development (participation in forums); and to clarify the concept of "teacher self-education" through a transdisciplinary approach.

The article analyzes and synthesizes scientific and pedagogical literature on the research topic; the regulatory documents on the professional development of scientific and pedagogical staff of the new secondary and higher schools were studied; the conclusions are summarized. Theoretical significance. A number of concepts on this topic have been clarified. The individual form of teacher's self-education is a synthesis of knowledge and skills of his/her educational, cultural, and professional levels, complementarity and development of the teacher's spiritual and professional culture, aimed at professional and cultural self-realization of his/her personality, optimal identification of potential creative forces. A teacher should always be in continuous self-knowledge and self-improvement. The author provides an example of such an individual form as participation in forums. The practical significance is the description of the work of forums that contribute to the improvement of the teacher's qualifications as a professional and a person. The teacher's desire for self-education is a part of heutagogy, the philosophy of which is the ability to learn what is necessary to meet the needs of the individual and society.

Keywords: transdisciplinary approach; professional development; teacher's self-education; martial law; forum

Актуальність проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими практичними завданнями. Освіта – процес неперервний, у статусі четвертого виміру спонукає своїх суб'єктів до постійного розвитку. Воєнний стан може сповільнити освітні процеси, але не спинити. І причин для цього багато: швидка зміна інформації спонукає до постійної роботи над матеріалом лекцій; цифровізація сприяє інноваційному поданню навчального матеріалу, карантин і війна спричинили до нових форм навчання й комунікації, адаптації до внутрішніх і зовнішніх умов. Саме в освіті людина найшвидше адаптується, бо має розвинуті відповідальність за інших, бажання вдосконалюватися, розвивати соціальні й особистісні цінності засобами освіти.

Важливим є соціальний характер педагогічних процесів і педагогічних теорій, адже система освіти, на переконання Е. Дюркгейма [12], є засобом для суспільства, а педагогіка завжди рухається в тому напрямі, якого потребує суспільство (або нав'язується суспільству), це ніби довгострокове «соціальне, економічне, політичне замовлення на майбутнє».

В освіті виявлено низку суперечностей між: потребою сучасної вищої школи у новому типі викладачів і традиційною системою перепідготовки викладачів за місцем роботи; трансформацією цілей системи підвищення кваліфікації викладачів і новою освітньою парадигмою; збільшенням розриву між традицією в освіті й сучасним соціальним середовищем, суспільством, яке одночасно виступає замовником освітніх послуг, і посиленням відмінностей між суб'єктами в освіті.

Якість підвищення кваліфікації викладача пов'язана з його внутрішньою мотивацією, психічним станом, бажанням стати професіоналом і т. п. Він самостійно обирає форму підвищення

кваліфікації, але є офіційні планові заходи, які організовує центр/відділ з якості навчання в університеті і які стосуються безпосередньо методичної роботи з документами, новаціями в навчальних програмах, планах, формах білетів, системи оцінювання. Викладач назвав би це повсякденною роботою, від якої не втекти. А самоосвіта викладача – це внутрішній поклик душі його, на яку він завжди знаходить час, не чекаючи планових п'яти років.

Для викладача стратегії педагогічної діяльності є базисом, який треба оновлювати, особливо в умовах воєнного стану й освітньої реальності. Наприклад, реальністю є цифровізація, яка в умовах воєнного стану навіть пришвидшилася. Ця реальність в освіті породжує нову модель підготовки майбутнього фахівця – молоді людини із цифровими навичками й технологіями, активного суб'єкту віртуального світу, який використовує цифрові технології для підвищення професіоналізму й пошуку необхідної інформації. А це означає, що викладач має швидко опанувати цифрові технології, щоб здійснити професійний прорив, вибравши зручний спосіб підвищення кваліфікації.

Набирає сили, за І. Зязюном, загальноцивілізаційний закон пріоритетності освіти, звідки особистість бере початок себе як професіонал, набуває компетентностей в освітньому просторі. Викладач переосмислює свою роль в освітньому процесі й готовність до якісних змін перш за все в собі. Педагогіка допомагає йому у формуванні системної та спрямованої рефлексії соціальних та особистісних цінностей. Самоосвіта ж допомагає викладачу професійно підготувати не тільки майбутнього фахівця-професіонала, але й особистість із «м'якими» навичками (soft skills) [7].

Аналіз попередніх досліджень і публікацій.

Проблему підвищення кваліфікації викладача, форми й засоби підвищення педагогічної майстерності викладача висвітлюють у своїх працях І. Жорова, Т. Кузьмич, Л. Назаренко, Ф. Левченко та ін.; трансдисциплінарний підхід до дослідження як підвищення професіоналізму викладачів у постцифровий період розкривають С. Brown, E. Huber, E. Bone; роль інвестицій у розвиток викладачів висвітлюють Т. Дороніна, Т. Побоча. Наявність достатньої кількості праць у зарубіжній науковій літературі підкреслює важливість нашої теми для науковців.

Так, І. Жорова та ін. акцентують, що самоосвіта повідомляє істину, яка інтерпретується відповідно до власних, часто застарілих поглядів [4]. Це свідчить про постійну невдоволеність викладача рівнем своєї компетентності, майстерності, тож колективні та індивідуальні форми самоосвіти допомагають вирішити проблему підвищення кваліфікації.

Яскравим прикладом трансдисциплінарного підходу до професійної діяльності є дослідження групи жінок (Cheryl Brown, Elaine Huber, Elisa Bone, Lynn Gribble, Isabelle Lys, Camille Dickson-Deane, Ping Yu, Lina Markauskaite, Chris Campbell), в якому наголошується на використанні знань і розумінні індивідуальної культурної та професійної ідентичності в новій еволюціонуючій моделі ПС у різноманітних сценаріях і спільному авторстві в різних дисциплінах [14].

Трансдисциплінарний підхід у процесі підвищення кваліфікації викладача «забезпечує необхідний контекст для розуміння найважливіших, найскладніших питань», з якими він стикається у професійній діяльності: зміна парадигми навчання, введення інноваційних технологій, цифровізація, змішане навчання, адаптація в умовах карантину і війни тощо. Трансдисциплінарна методологія використовує «реінтеграцію знань» людини, щоб «охопити ідеї» багатьох дисциплін щодо питання, яке стоїть на порядку денному перед викладачем, суспільством тощо [17].

Трансдисциплінарний підхід важливий як контроль за інвестиціями в людський капітал в освіті. Так, Т. Дороніна, Т. Побоча наголошують, що якість вищої освіти залежить від викладачів, і для підтримки та розвитку їхніх професійних компетенцій, умінь і навичок із боку ЗВО потрібно

забезпечити необхідний рівень інвестицій. Підвищення кваліфікації викладачів і є однією з таких інвестицій [3].

З оптимізмом дивимося вперед, не за горами повоєнний період в країні, коли найбільш стане відчутний кадровий голод в освіті, кваліфікованіше буде підраховано якісний і кількісний склад професорсько-викладацького складу й описано стратегію відновлення як країни, так і освіти зокрема. Викладач є центральним суб'єктом освітнього процесу, тому має бути агентом-носієм новітніх знань, фасилітатором для студента, провідником у потоці інформації. Для цього треба працювати й жити за певними принципами й підходами: системним, трансдисциплінарним, компетентнісним, особистісно-орієнтованим тощо.

Стислий огляд поданих вище праць акцентує увагу дослідників на актуальності проблеми підвищення кваліфікації викладачів у воєнний і повоєнний період.

Виділення невіршених раніше частин загальної проблеми. Актуальність розроблення ефективних форм підвищення кваліфікації професорсько-викладацького складу університетів в умовах воєнного стану і повоєнний період виявляється у зниженні рівня професійної діяльності викладачів, їхнього методичного рівня, зниження якості проведення занять у дистанційному форматі, відсутність комунікації, зв'язку в мережі, припинення занять через сирени, психологічний стан суб'єктів освітнього процесу тощо. Вважаємо, що активізація самоосвіти як індивідуальної форми підвищення кваліфікації викладача через трансдисциплінарний підхід, який застосовується в організації форумів і міжнародних конференцій, сприяє професійній самореалізації й подальшому особистісному розвитку сучасного викладача.

Мета статті. Проблема підвищення кваліфікації викладача в умовах воєнного стану і повоєнний період вимагає якісно нового бачення, організації трансдисциплінарного підходу до підвищення кваліфікації викладача та роль цього процесу в умовах воєнного стану та повоєнний період, розкриття самоосвіти викладача вищої школи як індивідуальної форми підвищення його кваліфікації (участь у форумах), уточнення поняття «самоосвіта викладача» через трансдисциплінарний підхід. У статті

використано аналіз, синтез науково-педагогічної літератури з теми дослідження; нормативні документи щодо підвищення кваліфікації науково-педагогічних працівників нової середньої та вищої шкіл; здійснено спробу уточнити поняття «індивідуальна самоосвіта викладача», рефлексія щодо трансдисциплінарного підходу, роль форумів у цьому процесі.

Викладення основного матеріалу з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Якщо почати з філософії освіти, то нині активно обговорюється поняття «транслюдина» (неолюдина – людина не є останнім ланцюгом еволюції й може розвиватися й видозмінюватися до нескінченності) як перехід в іншу якість буття через якусь прикордонну форму існування. І викладач має бути готовим до навчання такого людського виду. Отже, наскільки педагогічна наука, а в ній викладач, здатні до майбутніх сценаріїв людства, залежить від особистого бажання викладача розвиватися відповідно до змін як в освіті, так і суспільстві.

Особисте спілкування з колегами університетів різних міст України під час секційних засідань конференцій або форумів дає підстави наголосити на наступному: не звертаючи увагу на війну, а раніше карантин, викладачі завжди готові до змін, адаптації, відповідності новим вимогам. На жаль, достатньо велика частина професорсько-викладацького складу університетів виїхала в інші країни, адаптувалася завдяки англійській мові або вивчила мову країни, в якій перебуває більше року, і не можна стверджувати, що люди готові повернутися на долю ставки, в зруйновані заклади. Однак це не заважає викладачам удосконалювати себе, брати участь у зручних для себе формах підвищення кваліфікації.

З одного боку, війна психологічно змінила людину; зробила її сильнішою, впевненішою в собі й своїй необхідності суспільству; у більшості випадків війна, як катарсис, відкрила друге дихання для пошуків себе як особистості. За відомим висловом, війну виграють генерали й вчителі (викладачі) завдяки своїм талантам звитяги й виховання. Отже, у повоєнний період гостро постане проблема педагогічних кадрів. І одного бажання викладачів щодо професійного розвитку буде недостатньо. Необхідні політичні рішення на рівні держави й міністерства освіти і науки.

Дійсно, на думку Т. Дороніної, Т. Побочої, прийшов час «усвідомити проблему дефіциту фахових науково-педагогічних працівників і необхідність боротьби за їх долучення до освітнього процесу; застосовувати індивідуальний підхід до науково-педагогічних працівників, виходячи зі загальних інтересів ЗВО» [3, с. 496].

Основними напрямками підвищення кваліфікації є: розвиток професійних компетентностей (знання навчального предмета, фахових методик, технологій); формування у здобувачів освіти спільних для ключових компетентностей умінь; створення безпечного та інклюзивного освітнього середовища і т. п.; використання інформаційно-комунікативних і цифрових технологій в освітньому процесі; мовленнєва, цифрова, комунікаційна, інклюзивна, емоційно-етична компетентність; формування професійних компетентностей галузевого спрямування (для працівників закладів професійної (професійно-технічної) освіти); розвиток управлінської компетентності (для керівників закладів освіти, науково-методичних установ та їхніх заступників) тощо (п. 14 Порядку) [10].

Відповідно до цих напрямів фахівцями розробляється різноманітна тематика курсів із підвищення кваліфікації: цифрові технології, електронна освіта, комп'ютерні технології в організації освітнього процесу, лідерство та прийняття управлінських рішень в освітній сфері; психологія і педагогіка освітнього процесу (фасилітативний підхід); сучасні підходи до організації освітнього процесу тощо.

Трансдисциплінарний підхід дозволяє викладачам комбінувати дисципліни, набувати додаткові знання та навички для розширення своїх фахових можливостей і кар'єрного зростання. Достатньо один раз на п'ять років проходити курси, але чи це дійсно так? Інформація змінюється менше ніж за два роки, гаранті постійно коригують програми професійної підготовки здобувачів вищої освіти. Зрозуміло, що для сучасного викладача, який іде в ногу зі змінами, треба постійно бути в тренді освітнянських новин, інновацій, оновлення рейтингових вимог для проходження конкурсу на заміщення вакантної посади тощо.

Цікавою формою підвищення кваліфікації для викладачів є нові формати проведення круглих столів, наукових фестивалів, форумів, традиційних

конференцій, літніх шкіл із міжнародною участю тощо, організаційний комітет яких має право видавати сертифікати із зазначенням кількості годин. Особливо важливою є участь викладача в пленарному засіданні, на секційних засіданнях, під час обговорення виступів. Для цього треба готувати дискусійні теми, які заплановано можуть викликати науковий діалог, під час якого викладачі виступають представниками «спільноти агентів змін».

Зазначимо, що утворення так званих трансдисциплінарних полів під час проведення щорічних форумів допомагає самоосвіті: викладач по-іншому може розуміти свою практичну діяльність (війна, змішане та дистанційне навчання, перехід на цифрові технології у викладанні), це спонукає його по-іншому сприймати освітню інтеграцію і свою роль у ній. В умовах воєнного стану й далі в повоєнний період форуми є й будуть ефективною формою для розкриття творчого й наукового потенціалу викладача, його вибором зручної форми підвищення кваліфікації.

У Методичних рекомендаціях для професійного розвитку науково-педагогічних працівників наголошується на засадах їхнього професійного розвитку, які визначені ст. 59 Закону України «Про освіту», ст. 60 Закону України «Про вищу освіту», ст. 24 Закону України «Про фахову передвищу освіту», Законом України «Про професійний розвиток працівників» [8].

Нині викладач має багато варіантів як окремих видів діяльності науково-педагогічних працівників (участь у програмах академічної мобільності, наукове стажування, самоосвіта, здобуття наукового ступеня, вищої освіти) можуть бути визнані як підвищення кваліфікації [там само].

Зупинимося на форумах. Прикладом такого виду підвищення кваліфікації як самоосвіта для викладачів і вчителів, міжнародної науково-педагогічної спільноти є щорічні форуми «Розбудова єдиного відкритого інформаційного простору освіти впродовж життя», «Адаптивні процеси в освіті», де беруться до уваги особисті професійні інтереси науково-педагогічних робітників і можна скористатися накопичувальною системою щодо необхідної кількості кредитів. Так, основними напрямками форуму «Адаптивні процеси в освіті» є: адаптивність освітнього процесу в закладах вищої освіти; інсайд-навчання

в концепції адаптивної освіти; адаптивне навчання в початковій школі; активізація адаптивних процесів у підготовці фахівців вищої кваліфікації; адаптивний менеджмент в освіті; адаптивні процеси у підготовці наукових кадрів тощо [1].

Форум «Розбудова єдиного відкритого інформаційного простору освіти впродовж життя» теж є традиційним, побудованим на трансдисциплінарності інформації, знань, компетентностей, досвіду його учасників. Основні напрями роботи: «Трансдисциплінарна парадигма цифрової трансформації суспільства», «Психологічні засади розбудови єдиного відкритого інформаційного простору освіти впродовж життя, «STEAM-освіта», «Нові механізми управління підготовкою педагогічних кадрів в умовах цифрової трансформації професійної освіти», «Інноваційні трансформації у спеціалізованій освіті», «Адаптивне управління соціально-педагогічними системами», «Інтернаціоналізація наукової освіти».

Ідеї розвитку єдиного відкритого інформаційного освітнього простору шляхом об'єднання зусиль наукових установ і закладів освіти України та європейських країн сприяють професійному розвитку учасників, генерують професійні якості в системі неперервної освіти.

Самоосвіта викладача пов'язана з підвищенням його методичного рівня у професії (складання лекцій, посібників, кейсів, розроблення навчальних матеріалів для цифрових платформ під час карантину й війни, презентацій до лекцій тощо). Ця практично спрямована діяльність викладача відбувається щоденно відповідно до всіх сучасних трансформаційних процесів у суспільстві й освіті [6].

Самоосвіта ж сягає практики самотворіння в античності, куди входить піклування про неперервність власної освіти. Із позиції трансдисциплінарності внесок педагога може бути пов'язаний у недалекому майбутньому з інтегрованим вихованням людини майбутнього, яка зможе підключатися до спільної глобальної свідомості.

Відповідно до завдання дослідження зупинимося на індивідуальній формі самоосвіти викладача та форумі як місця її вдосконалення (табл. 1).

**Колективні й індивідуальні форми самоосвіти
викладача вищої школи**

Колективні форми самоосвіти викладача	Індивідуальні форми самоосвіти викладача
Відкриті заняття	Курси підвищення кваліфікації, онлайн-курси
Взаємовідвідування занять колег	Участь у вебінарах
Засідання ради з якості освітньої діяльності	Вебсторінка викладача, проекти
Професійні конкурси	Участь у форумах, конференціях
Науково-практичні семінари	Участь у круглому столі
Засідання методичної ради	Написання наукових статей, монографій, дисертації
Психолого-педагогічні тренінги	Вивчення наукової, психолого-педагогічної літератури

Поняття «самоосвіта» доволі широко уточнюється в науковій літературі: як пізнавальна діяльність викладача; як умова підвищення його професійного рівня; як неперервний процес пізнання й вивчення досвіду тощо.

Самоосвіту викладача сприймаємо як добровільний акт в його житті, це синтез знань і вмінь освітньо-культурного і професійного рівнів, взаємодоповнюваність і розвиток духовної і професійної культури викладача, спрямований на професійну й культурну самореалізацію його особистості, оптимальне виявлення потенційних творчих сил. Отже, викладач має бути завжди в неперервному самопізнанні, самовдосконаленні, сприйнятті і розумінні прекрасного, духовної основи людини, її кордоцентричних мотивів [9, с. 12]. До речі, професор І. Зязюн є яскравим прикладом для викладачів завдяки неперервності пізнання себе в професії та житті. Його педагогічні ідеї – трансдисциплінарні – від середньої школи до одухотворення вищої технічної школи.

Результати дослідження. Сучасний викладач має брати до уваги трансдисциплінарний підхід як під час викладання, так і в процесі самоосвіти.

1. Участь викладача у форумах, міжнародних конференціях, круглих столах, які організаційні комітети проводять щорічно, стає інтегративною дослідницькою стратегією, бо є можливість досягти єдності знань, вибравши різні секції, напрями для підготовки статті чи виступу, що, у свою чергу, дає цілісну реальність.

2. Тематика досліджень, виступів кожної секції підпорядковуються загальній трансдисциплінарній ідеї: поєднати старі уявлення, знання з різних дисциплін із новими, створивши

шлях до нового освітнього продукту, чи ідеї, концепції, технології. Отже, на форумі завжди присутні трансдисциплінарність в організації, дослідженні, колоборації: без акценту на конкретні дисципліни та напрями, які інтегруються у назві заходу, реалізується конкретна задача для його вирішення. Учасники форуму можуть розкрити або підвищити свій нереалізований творчий, науковий, особистісний потенціал.

3. На практиці під час проведення форуму через трансдисциплінарність усвідомлюється «існування рівнів реальності пізнання; використання логіки включеного третього (the logic of the included middle), визнання принципової складності реальності» – знання існують у просторі поза межами дисциплін, і це визнав свого часу Піаже, він же, за уточненням Nicolescu, вперше ввів термін «трансдисциплінарність» через необхідність визнання нової галузі знань, яка відрізняється від мульти- і міждисциплінарності [15]. Нам імпонує образне уточнення поняття Nicolescu «трансдисциплінарність», яке відбиває сенс мотивації викладача в його самоосвіті – шлях свободи мислення [там само].

4. Для візуалізації роботи панелі форуму «Адаптивні процеси в освіті в умовах невизначеності» пояснимо: вона представлена різними виступами, в яких достатньо широко розкривається трансдисциплінарне поле цієї панелі «пазлами» основної теми: адаптивні – управління, діяльність переміщених осіб, нові проекти, діяльність переміщених закладів. Присутні онлайн викладачі й зарубіжні гості форуму можуть долучитися до обговорення й дійти висновків про практичний вплив трансдисциплінарного підходу.

5. Форум – це завжди свобода мислення, глибина професійно-індивідуального розвитку його учасників: ІКТ, інформаційна безпека, інформаційний, віртуальний простір, інформаційне середовище, віртуальне середовище; штучний інтелект і політика університетів; науково-методичний супровід професійної підготовки; можливості й виклики; адаптація, вектори розвитку; трансформація вищої освіти; трансдисциплінарний підхід; цифрова освіта й навички; нові механізми управління; STEAM-навчання і т. п.

6. Наукові підходи форуму скеровують діяльність викладача на практику: короткострокові курси, дуальна освіта, проєктивне мислення, креативність студентів, цифрові потреби, інноваційні психологічні практики, колоборація, співпраця, партнерство...

7. Форуми, організовані під час воєнного стану, надихають усупереч війні, карантину, стресам, неоплачуванім відпускам, відсутності гідної оплати без ступенів і звань: на думки про договір про співпрацю, проведення круглого столу, де на практиці з'ясується, як оволодіти розмаїттям цифрових технологій. Усі думки про майбутнє, про улюблену роботу викладача чи управлінця, латентно й апріорі – віра в перемогу. Тому найяскравіші постаті освітнього процесу – викладач і здобувач вищої освіти.

8. Розвиток системи освіти відповідно до Плану відновлення України (2022): освіта та наука як фундамент розвитку людського потенціалу в повоєнний період пов'язаний із: відбудовою зруйнованої інфраструктури закладів освіти; розвитком професійної освіти для повоєнних потреб особистості; розробленням проєктів (здоров'я учасників освітнього процесу, створення мобільних освітніх і наукових закладів, освітньо-культурних хабів, цифрового контенту тощо); трансформацією бібліотек; підвищенням кваліфікації; поверненням молоді в Україну; цифровим освітнім паспортом; навчанням учителів методикам формування м'яких навичок тощо [11].

У центрі відновлення освіти стоїть викладач з його харизмою, силою волі, толерантністю до обставин і подій, завжди готовий до змін, розвитку себе як професіонала й особистості.

В. Шевчук наголошує, що у повоєнному періоді перед суспільством постає невідкладна потреба «розкрити людству місію України в окресленні

контурів повоєнного світоустрою, визначити дороговкази безпечного розвитку теперішніх і прийдешніх поколінь» [13, с. 16]. Головною фігурою цих процесів є викладач із духовно-культурною й професійною трансформацією щодо професійної діяльності.

Експерт Н. Кадя зазначає, що нині формуються цілі команди, які працюють за принципами хьютагогіки, – вивчають, досліджують тільки потрібне в конкретних умовах для майбутнього. Викладач, щороку оволодіваючи культурою самоосвіти, тільки наближає свої зусилля до розуміння, як навчити студента професії, яка ще не існує, вчить навчатися впродовж життя себе й своїх студентів [5].

В аналітичному звіті щодо вищої освіти в Україні (2023) зазначається, що рішення, спрямовані на відновлення системи вищої освіти України та її вихід на якісно новий рівень у повоєнний період, пов'язані з особистістю викладача, який зможе завдяки своїм професійним якостям сприяти тому, що університетське життя буде будуватися на синергії студентів і викладачів як академічна спільнота [2].

Завдяки трансдисциплінарному підходу до особистої підготовки викладача до професійної діяльності університети, на думку Н. Jørgensen, мають стати відкритими, трансформаційними і транснаціональними інституціями, що будуватимуть партнерські відносини з широким колом акторів на місцевому та міжнародному рівнях [16].

Висновки з дослідження. Отже, розкривши трансдисциплінарний підхід до підвищення кваліфікації викладачів вищої школи в умовах воєнного стану і повоєнного періоду, робимо висновки:

1. Треба наголосити на трансдисциплінарності форумів, що є інновацією у вищій освіті й підвищенні кваліфікації викладача зокрема.

2. Самоосвіта викладача – це синтез знань і вмінь освітньо-культурного і професійного рівнів викладача, взаємодоповнюваність його духовної і професійної культури, розвиток, який спрямований на професійну й культурну самореалізацію особистості викладача, оптимальне виявлення його потенційних творчих сил.

3. Трансдисциплінарний підхід до підвищення кваліфікації викладачів вищої школи підвищує рівень закладу вищої освіти, його імідж у

міжнародному освітянському середовищі. Викладач стає знаковою фігурою освітнього процесу, носієм новацій і цінностей поточної реальності в освіті.

4. Нині можна наголосити на смисловій співзвучності понять «трансформація», «адаптація», «самоосвіта». Удосконалюючи себе через самоосвіту, викладач трансформується внутрішньо й адаптується зовнішньо до змін і вимог в освіті й професійній діяльності. Неперервність самоосвіти викладача є частиною хьютагогії, філософією якої є вміння навчатися потрібному, що відповідає потребам особистості й суспільства.

5. Підвищення кваліфікації викладача сучасного університету засобами індивідуальної форми самоосвіти є ефективним завдяки участі у форумах, які завжди досягають своєї мети: колоборація, досвід, співпраця на всіх рівнях, необхідність трансформації, адаптації й трансдисциплінарності.

6. Підвищення кваліфікації викладачів вищої школи через трансдисциплінарну самоосвіту набуває якісного рівня, завдяки чому професійна діяльність викладача в повоєнний період буде сприяти транснаціональності й трансформації університетів.

Перспектива подальших розвідок. Нашим дослідженням впливу трансдисциплінарного підходу на підвищення кваліфікації викладачів ми торкнулися однієї з ефективних, на наш погляд, форм – індивідуальної самоосвіти викладача – як добровільного акту розвитку особистості завдяки форумам або конференціям, які надають переваги щодо розмаїття інформаційного матеріалу для своїх учасників – бути носієм сучасних цінностей, бути цікавим, готовим до викликів, змін, дискурсів тощо. Цікавим продовженням теми може бути теоретичне обґрунтування й практична перевірка організаційно-педагогічних умов підвищення кваліфікації викладачів.

Список використаних джерел

1. Адаптивні процеси в освіті : зб. матеріалів (тез доповідей) 1-го Міжнародного наукового форуму / [за заг. ред.: Г. В. Єльнікової, М. Л. Ростоки; ред. кол.: Л. О. Ануфрієва, Л. О. Бачієва, З. В. Рябова]. Київ ; Харків, 2022. Вип. 1 (4), 296 с.

2. Вища освіта в Україні: зміни через війну : аналітичний звіт / С. Ніколаєв, Г. Рій, І. Шемелинець. Київ : Київ. ун-т імені Бориса Грінченка, 2023. 94 с.

3. Дороніна Т., Побоча Т. Людський капітал як стратегічний ресурс вищої освіти: інвестиційна політика ЗВО. *Вісник науки та освіти*. 2023. С. 487–498. URL: [https://doi.org/10.52058/2786-6165-2023-7\(13\)-487-498](https://doi.org/10.52058/2786-6165-2023-7(13)-487-498)

4. Жорова І., Кузьмич Т., Назаренко Л. Самоосвіта педагога як умова підвищення його професійної компетентності : методичні рекомендації. Херсон : РПО, 2012. 80 с.

5. Кадя Н. Культура самоосвіти. Як навчити команду вчитись. URL: <https://life.nv.ua/ukr/blogs/yak-navchiti-pracivnikiv-vchitisya-samostiyno-poradi-kerivnikam-sekretivspihu-50307739.html> (дата звернення 13.08.2023)

6. Левченко Ф. Провідні принципи організації самоосвітньої діяльності вчителя до формування ключових компетентностей учнів. URL: <https://lib.iitta.gov.ua/727628/1/%D0%9B%D0%B5%D0%B2%D1%87%D0%B5%D0%BD%D0%BA%D0%BE%20%D0%A4.%D0%93.%D1%82%D0%B5%D0%B7%D0%B8.pdf> (дата звернення 14.08.2023)

7. Лучанінова О. Адаптивний менеджмент в освіті: нова роль викладача сучасного закладу вищої освіти. *Адаптивне управління: теорія і практика. Педагогіка*. 2019. № 7 (13). URL: [https://doi.org/10.33296/2707-0255-7\(13\)-01](https://doi.org/10.33296/2707-0255-7(13)-01)

8. Методичні рекомендації для професійного розвитку науково-педагогічних працівників. URL: https://osvita.ua/legislation/Vishya_osvita/77308/ (дата звернення 10.08.2023)

9. Ничкало Н. Г. Наукова спадщина академіка Івана Зязюна у вимірах сьогодення і майбутнього. *Неперервна педагогічна освіта XXI століття* : зб. матеріалів XX Міжнар. педагогічно-мистецьких читань пам'яті проф. О. П. Рудницької / [наук. ред.: Г. І. Сотська, М. П. Вовк]. Чернівці : Букрек, 2023. Вип. 6 (18). С. 7–14. URL: http://ipood.com.ua/data/NDR/nonNDR_publications/2023_Rudnytska_zbirnyk.pdf

10. Підвищення кваліфікації педагогічних працівників. URL: <https://wiki.legalaid.gov.ua/index.php> (дата звернення 7.08.2023)

11. План відновлення України: освіта та наука як фундамент розвитку людського потенціалу. 2022. URL: <https://recovery.gov.ua/project/program/improve-education-system> (дата звернення 10.08.2023)

12. Сізов В. В., Славська Я. А., Бондаренко О. А. Детермінізм Е. Дюркгейма в теорії педагогіки і освіти. *Духовність особистості: методологія, теорія і практика*. 2021. № 1 (100) С. 202–214. URL: <https://journals.indexcopernicus.com/api/file/viewByFileId/1234111.pdf> (дата звернення 9.08.2023)

13. Шевчук В. Життєствердні виміри питомо національних цінностей: рятівне знання для українства і людства XXI століття. *Ціннісні орієнтири в сучасному світі: теоретичний аналіз та практичний досвід* : збірник тез IV Міжнар. наук.-практ. конф., 13–14 травня 2022 року, м. Тернопіль / ред. кол.: Н. Л. Морська, Л. М. Литвин, Г. А. Поперечна. Тернопіль : Вектор, 2022. С. 16–20.

14. Brown, C., Huber, E., Bone, E. et al. Academic Women Co-designing Education Futures in a Postdigital World. *Postdigit Sci Educ*. URL: <https://doi.org/10.1007/s42438-023-00410-y>

15. Nicolescu, B. Transdisciplinarity - Past, Present and Future. In B. Haverkort, C. Reijntjes (Eds). *Moving Worldviews*

- *Reshaping Sciences, Policies and Practices for Endogenous Sustainable Development*. Holland : COMPAS Editions, 2006. P. 142–166. URL: <https://www.tercercongresomundialtransdisciplinariedad.mx/wp-content/uploads/2019/08/Transdisciplinarity-past-present-and-future.pdf> (дата звернення 14.08.2023)

16. Homas Jørgensen, Anna-Lena Claeys-Kulik. What does the future hold for Europe's universities? URL: <https://www.universityworldnews.com/post.php?story=20210204091600372> (дата звернення 9.08.2023)

17. Somerville M. A., Rapport D. J. *Transdisciplinarity: Recreating Integrated Knowledge*. McGill-Queen's Univ. Press, 2002. 272 p.

References

1. Yelnykova, H. V., & Rostok, M. L. (Eds.). (2022). *Adaptyvni protsesy v osviti [Adaptive processes in education]: zbirnyk materialiv (tez dopovidei) 1-ho Mizhnarodnoho naukovofo forumu* (Is. 1 (4)). Kyiv; Kharkiv [in Ukrainian].

2. Nikolaiev, Ye., Rii, H., & Shemelynets, I. (2023). *Vyshcha osvita v Ukraini: zminy cherez viinu: analitychnyi zvit [Higher education in Ukraine: changes due to the war: an analytical report]*. Kyiv: Kyivskiy universytet imeni Borysa Hrinchenka [in Ukrainian].

3. Doronina, T., & Pobocha, T. (2023). Liudskiy kapital yak stratehichnyi resurs vyshchoi osvity: investytsiina polityka ZVO [Human capital as a strategic resource of higher education: investment policy of higher education]. *Visnyk nauky ta osvity [Herald of science and education]*, 487-498. Retrieved from [https://doi.org/10.52058/2786-6165-2023-7\(13\)-487-498](https://doi.org/10.52058/2786-6165-2023-7(13)-487-498) [in Ukrainian].

4. Zhorova, I., Kuzmych, T., & Nazarenko, L. (2012). *Samoosvita pedahoha yak umova pidvyshchennia yoho profesiinoy kompetentnosti [Self-education of a teacher as a condition for improving his professional competence]: metodychni rekomendatsii*. Kherson: RIPO [in Ukrainian].

5. Kadia, N. *Kultura samoosvity. Yak navchyty komandu vchytys [Culture of self-education. How to teach a team to learn]*. Retrieved from <https://life.nv.ua/ukr/blogs/yak-navchitipracivnikiv-vchitisya-samostiyno-poradi-kerivnikam-sekretispuhu-50307739.html> [in Ukrainian].

6. Levchenko, F. *Providni pryntsyipy orhanizatsii samoosvitnoi diialnosti vchytelia do formuvannia kliuchovykh kompetentnosti uchniv [Leading principles of organizing self-education activities of the teacher to the formation of key competences of students]*. Retrieved from https://lib.iitta.gov.ua/727628/1/%D0%9B%D0%B5%D0%B2%D1%87%D0%B5%D0%BD%D0%BA%D0%BE%20%D0%A4.%D0%93._%D1%82%D0%B5%D0%B7%D0%B8.pdf [in Ukrainian].

7. Luchaninova, O. (2019). Adaptyvnyi menedzhment v osviti: nova rol vykladacha suchasnoho zakladu vyshchoi osvity [Adaptive management in education: the new role of a teacher in a modern institution of higher education]. *Adaptyvne upravlinnia: teoriia i praktyka. Pedahohika [Adaptive management: theory and practice. Pedagogy]*, 7 (13). Retrieved from [https://doi.org/10.33296/2707-0255-7\(13\)-01](https://doi.org/10.33296/2707-0255-7(13)-01) [in Ukrainian].

8. *Metodychni rekomendatsii dlia profesiinoho rozvytku naukovo-pedahohichnykh pratsivnykiv [Methodological recommendations for the professional development of scientific and pedagogical workers]*. Retrieved from https://osvita.ua/legislation/Vishya_osvita/77308/ [in Ukrainian].

9. Nychkalo, N. H. (2023). Naukova spadshchyna akademika Ivana Ziaziuna u vymirakh sohodennia i maibutnoho [Academician Ivan Zyazyun's scientific legacy in the dimensions of the present and the future]. In H. I. Sotska, M. P. Vovk (Eds.), *Neperervna pedahohichna osvita XXI stolittia [Continuous pedagogical education of the 21st century]: zb. materialiv XX Mizhnarodnykh pedahohichno-mystetskykh chytan pamiati prof. O. P. Rudnytskoi* (Is. 6 (18), pp. 7-14). Chernivtsi: Bukrek. Retrieved from http://ipood.com.ua/data/NDR/nonNDR_publications/2023_Rudnytska_zbirnyk.pdf [in Ukrainian].

10. *Pidvyshchennia kvalifikatsii pedahohichnykh pratsivnykiv [Improving the qualifications of teaching staff]*. Retrieved from <https://wiki.legalaid.gov.ua/index>. [in Ukrainian].

11. *Plan vidnovlennia Ukrainy: osvita ta nauka yak fundament rozvytku liudskoho potentsialu [Ukraine's recovery plan: education and science as a foundation for the development of human potential]*. (2022). Retrieved from <https://recovery.gov.ua/project/program/improve-education-system> [in Ukrainian].

12. Sizov, V. V., Slavskaya, Ya. A., & Bondarenko, O. A. (2021). Determinizm E. Diurkheima v teorii pedahohiky i osvity [Durkheim's determinism in the theory of pedagogy and education]. *Dukhovnist osobystosti: metodolohiia, teoriia i praktyka [Spirituality of Personality: Methodology, Theory and Practice]*, 1 (100), 202–214. Retrieved from <https://journals.indexcopernicus.com/api/file/viewByFileId/1234111.pdf> [in Ukrainian].

13. Shevchuk, V. (2022). Zhyttiestverdni vymiry pytomo natsionalnykh tsinnosti: riativne znannia dlia ukrainstva i liudstva XXI stolittia [Life-affirming dimensions of specifically national values: life-saving knowledge for Ukrainians and humanity of the XXI century]. In N. L. Morska, L. M. Lytvyn, H. A. Poperechna (Eds.), *Tsinnisni oriientyry v suchasnomu sviti: teoretychnyi analiz ta praktychnyi dosvid [Value orientations in the modern world: theoretical analysis and practical experience]: zbirnyk tez IV Mizhnar. nauk.-prakt. konf.* (pp. 16-20). Ternopil: Vektor [in Ukrainian].

14. Brown, C., Huber, E., & Bone, E. et al. (2023). *Academic Women Co-designing Education Futures in a Postdigital World. Postdigit Sci Educ*. Retrieved from <https://doi.org/10.1007/s42438-023-00410-y>

15. Nicolescu, B. (2006). Transdisciplinarity - Past, Present and Future. In B. Haverkort, & C. Reijntjes (Eds). *Moving Worldviews - Reshaping Sciences, Policies and Practices for Endogenous Sustainable Development* (pp. 142-166). Holland: COMPAS Editions. Retrieved from <https://www.tercercongresomundialtransdisciplinariedad.mx/wp-content/uploads/2019/08/Transdisciplinarity-past-present-and-future.pdf>

16. Homas, Jørgensen, & Anna-Lena, Claeys-Kulik. *What does the future hold for Europe's universities?* Retrieved from <https://www.universityworldnews.com/post.php?story=20210204091600372>

17. Somerville, M. A., & Rapport, D. J. (2002). *Transdisciplinarity: Recreating Integrated Knowledge*. McGill-Queen's Univ. Press.

Дата надходження до редакції авторського оригіналу: 17.08.2023